

ПОМОРСТВО И РАЗВОЈ КАПИТАЛИЗМА

Београд — Музеј Револуције, септембар—октобар 1985.

Од 9. септембра до 14. октобра 1985. године у Београду је приказана изложба Музеја за немачку историју из Берлина (НДР) „Поморска пловидба и трговина кроз векове“. Приказивање ове изложбе у Београду организовао је Историјски музеј Србије на основу Програма културно-просветне сарадње СФР Југославије и ДР Немачке и Споразума о непосредној сарадњи између Историјског музеја Србије и Музеја за немачку историју. Њен комесар је била другарица Марлиз Хујер (Marlies Hujer).

Изложба „Поморска пловидба и трговина кроз векове“ приказује развој ових делатности у периоду од XV до XIX века када оне доживљавају изузетан успон. Овај успон приказан је као последица стварања нових економских односа у западноевропском друштву, а поморска пловидба и трговина — као основни чиниоци првобитне акумулације капитала и развијања капиталистичког начина производње. Изложба је подељена у следеће тематске целине: Бродоградња и бродоградитељи, Ханза, Горњенемачки градови као посредници у поморској трговини, Премештање трговачких путева, Освајање и експлоатација колонија, Шпанија и Португалија као поморске силе, Развој Холандије као поморске и трговачке силе, Успон и развој Француске као поморске и трговачке силе и Поморска пловидба и трговина у XIX веку.

Тема изложбе је јасно теоријски конципирана и дефинисана и изложеним материјалом подробно обрађена, без обзира на то што се може у први мах учинити да је преобимна и преамбициозна. Историјски садржај је приказан и испричан на занимљив и атрактиван начин тако да је изложба била прихватљива за све посетиоце, независно од нивоа њиховог образовања. Томе су допринеле и језгровите, јасне и врло инструктивне легенде и коментари, што је врло важно за овакву врсту изложби. Посебну вредност изложбе чинило је и то што она подједнако вредним и квалитетним материјалом приказује како поморство и трговину немачких градова, тако и других делова Европе, иако је у питању изложба специјализованог националног историјског музеја.

Ипак, ауторима се може упутити замерка да је концепција базирана на једној шематизованој верзији марксистичког приступа историји, па је стога поједностављена слика о формирању грађанског друштва у Европи и Америци од XV до XIX века. Ова схема се односи на тумачење смене друштвено-економских формација, које је доста проблематично. Тако, на самом почетку изложбе, у уводној легенди стоји да је успон занатске производње „унапредио првобитну акумулацију капитала“, а „са успоном занатске производње уско је био повезан и брзи развој поморства и поморске трговине који су у следећим вековима у неколико земаља Европе прокрчили пут капитализму и унапредили формирање националних држава“. Из овог текста није јасно на који су начин поморство и поморска трговина повезани са занатском производњом, а ако се и прихвати као имплицитна претпоставка да је поморска трговина помагала размену занатских производа и доприносила јачању производње, мора се рећи да је она проблематична и да би тешко издржала теоријску проверу. Несумњиво је да је поморска трговина у периоду меркантилизма била најзначајнија привредна грана која је утицала на акумулацију капитала, али главни производи на којима се остваривао профит били су племенити метали, зачини, свила, житарице и риба, а никако занатски производи. Меркантилизам је истицао као најважнији принцип економисања остваривање спољнотрговинског суфицита, а то се тешко може повезати са тезом о занатству као разоритељу феудалних друштвених односа. Штавише, у градовима Ханзе и европског Севера постојао је оштар антагонизам између занатлија и трговаца, који су били носиоци нових друштвених односа.

С обзиром на то да се ова легенда налази на самом почетку изложбе и да се, углавном, најпажљивије чита, посетиоцима сигурно смета да одреде право место и улогу поморства и поморске трговине у стварању и развијању капиталистичких односа у Европи, јер не даје праву слику о улози поморске трговине у процесу првобитне акумулације капитала.

Осим овога, неки значајни неекономски подухвати који су имали улогу у развоју поморске трговине нису приказани. Тако је запостављен важан утицај природних наука на поморство, утолико пре што су неки изложени предмети просто сугерисали ову везу. Наиме, на изложби је било изложено неколико техничких инструмената насталих на темељу револуције у астрономији, физици и оптици, а остали су без коментара који би указивао на поменућу везу.

Ипак, треба истаћи да ови пропусци нису утицали на занимљивост изложбе, која је пре свега пленила својим изванредним тродимензионалним материјалом. Најистакнутији су били терестијални и целестијални глобуси из XV века, добро очувани примерци средње-вековног оружја, посебно оружја Ханзе (XIV—XV век) и шпанског оружја (XVI век). Врло сликовите биле су и витрине са бродоградитељским материјалом и моделима бродова, као и предметима везаним за Ханзу. Посетиоце су фасцинирале и гравире бродова, градова, лунка, поморских битака и старе географске карте. Многи од ових експоната имали су високу уметничку вредност. Штета је што посетиоци

нису могли прелиставати, због опасности од оштећења, две оригиналне књиге — књигу прича и хроника (1493) и *Civitatis orbis terrarum* (1572) — јер би у њима наишли на непроцењиво благо уметничког и документарног материјала.

На жалост, утиску потпуне естетске вредности експоната засметали су неки недостаци поставке. Прво, мора се истаћи да је због посебних услова у којима ради Историјски музеј Србије, изложба приказана у сали Музеја револуције народа и народности Југославије, која амбијентално не одговара приказивању оваквих изложби. Врло слабо неонско зенитално осветљење није омогућавало да се истакне сва вредност графика и географских карата, а томе је засметала и лоша комбинација боја паноа (ултрамарин-тамно и смеђе-сиво).

За разлику од паноа, витрине су биле врло укусно аранжиране и музеолошки успешно решене. Распоред експоната у витринама симболизовао је одређене историјске догађаје и процесе за које су везани изложени експонати.

Упркос неким раније поменутиим недостацима изложба „Поморска пловидба и трговина кроз векове“ успешно је приказала развој ових делатности од XV до XIX века, када су оне одиграле пресудну улогу у стварању првобитне акумулације капитала, и настанак капиталистичких односа у европском друштву. И са музеолошке тачке најбитније, тема је приказана врло значајним и атрактивним материјалом и на начин доступан широком кругу посетилаца. О томе сведочи врло добра посета и велико интересовање посебно млађе публике, код које је она потпуно испунила своју едукативну функцију.